

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

บทบาทของกฎหมายในการส่งเสริม การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในประเทศแคนาดา

The Role of National Laws in Promoting Gender Responsive Budgeting (GRB) in Canada

ปีติเทพ อยู่ยูนยง^๑

Pedithep Youyuenyong^a

^๑ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

^a Chiang Mai University Faculty of Law

บทคัดย่อ

ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของความเสมอภาคทางเพศได้เพิ่มทวีมากขึ้นท่ามกลางความหลากหลายและลักษณะของบุคคลที่แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนหล่อหลอมให้เกิดการขับเคลื่อนจากรากหญ้าและมหาชนในการผลักดันให้เกิดการต่อสู้เกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติในประเทศแคนาดา การต่อสู้ในลักษณะเช่นนี้ได้มีการวางแผนสำหรับส่งเสริมความเท่าเทียมเพื่อวันข้างหน้า อีกทั้งยังมีการต่อสู้เพื่อวางยุทธศาสตร์ว่าด้วยความหลากหลายทางเพศผ่านการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย การเสริมสร้างธรรมาภิบาลทางการเงินการคลังภาครัฐก็ได้ถูกใช้ส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศหญิงชายในแคนาดา บทความฉบับนี้มุ่งนำเสนอบทบาทของกฎหมายในการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย โดยเฉพาะความสามารถของกฎหมายที่นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมที่ตระหนักในประเด็นด้านเพศในภาครัฐในฐานะที่ภาครัฐเป็นผู้ขับเคลื่อนด้านการเงินการคลังภาครัฐในบริบทที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย บทความฉบับนี้ยังวิเคราะห์ประเด็นด้านกฎหมายว่าด้วยการจัดทำงบประมาณบนพื้นฐานด้านเพศและระบุกรณีศึกษาที่อธิบายว่าจะจัดการกับการจัดทำงบประมาณในทำนองที่เลือกปฏิบัติต่อหญิงหรือชายอย่างไร

¹ Corresponding author, E-mail address: pedithep.y@cmu.ac.th

บทความฉบับนี้ยังอภิปรายปัจจัยที่นำไปสู่การสร้างพระราชบัญญัติการจ้างงานที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 ของประเทศแคนาดาที่บรรจุหลักการสำคัญเพื่อจัดการกับการจ้างงานที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในสังคมด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจ้างงานที่คำนึงถึงมิติหญิงชายภายใต้ภาครัฐ การศึกษาทบทวนกฎหมายฉบับนี้ย่อมทำให้รับทราบประเด็นมิติหญิงชายในการจ้างงาน รวมไปถึงทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของหลักความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย พร้อมกับสะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายเป็นการเฉพาะว่าด้วยการจ้างงานที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในประเทศไทย

คำสำคัญ: การจ้างงานที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย; กฎหมาย; เพศ; การเลือกปฏิบัติ; ประเทศแคนาดา

Abstract

Awareness about the significance of gender equality is increasing across Canada due to gender diversity and people's characteristics, calling for a shift in Gender Responsive Budgeting (GRB) from a number of large-scale and grassroots movements working to combat discrimination throughout Canada towards forward-looking planning for gender equality and sectorial gender strategies through Gender Responsive Budgeting (GRB). Despite advances in financing for gender equality and growing understanding of equality premonition and advancement, the overall governance of financing for gender equality remains a highly reactive process in Canada. In this paper, the role of national laws in determining the elements of GRB, in particular, the ability to raise awareness about gender issues within the public sector as a public financial practitioner in the context of GPB. This paper also analyses previous legal issues for financing on the basis of gender and underpin this with case studies to explain how to get help for eliminate public finance-based discrimination. It discusses the main factors that lead to the establishment of the Canadian Gender Budgeting Act 2018. Legal texts of the Act 2018 which deal with gender and sex inequalities within society may only partially deal with the role of promoting the GRB. There are the needs to review the Act 2018 in the Canadian legal system which, in many cases of addressing gender issues and concerns, are very much inspired from the principle of gender equality and key elements of the GRB are not always adapted to the Thailand's legislation.

Keywords: Gender Responsive Budgeting; Legislation; Sex; Discrimination; Canada

บทนำ

หลักความเสมอภาค (principle of equality) ไม่เพียงเป็นแค่หลักการสำคัญหลักการหนึ่งในการปกครองระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น หากแต่หลักการนี้ยังเป็นหลักการที่ดำรงอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล (different characteristics) รัฐไม่อาจใช้อำนาจอย่างหนึ่งอย่างใดในทำนองที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยเหตุความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคลองค์กรผู้ใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติก็พึงต้องไม่บัญญัติกฎหมายเพื่่อมุ่งหมายจำกัดสิทธิของกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะบางลักษณะเป็นพิเศษ ฝ่ายบริหารก็ต้องไม่ใช้อำนาจทางการเมืองหรืออำนาจทางปกครองที่ตนมีเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดหรือใช้อำนาจทำนิติกรรมทางปกครองอันมีเนื้อหาในเชิงกีดกันหรือเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มที่มีลักษณะเฉพาะบางลักษณะเป็นพิเศษ ฝ่ายตุลาการก็พึงไม่พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งอย่างหนึ่งอย่างใดในทำนองที่แบ่งแยก กีดกัน เลือกปฏิบัติ จำกัดหรือทำให้เสียสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมด้วยเหตุแห่งความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล หลักการเช่นนี้ยังเป็นหลักการที่ช่วยประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนในสังคม บุคคลทุกคนในสังคมที่มีลักษณะทั่วไป (general characteristics) ต่างก็พึงจะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย (equality before the law) หรือเสมอภาคภายใต้กฎหมาย (equality under the law) (Clément, Silver, & Trottier, 2012) ซึ่งหมายความว่ารัฐจะใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารหรืออำนาจตุลาการไปในทำนองที่แบ่งแยก กีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมต่อบุคคลทุกคนในสังคมไม่ได้ (Canadian International Development Agency, 1999) ในทำนองเดียวกันบุคคลทุกคน (บุคคลทั่วไป) ในสังคมก็สามารถอ้างอิงว่าตนเองมีสิทธิเสรีภาพภายใต้หลักความเสมอภาคได้ อีกประการหนึ่งบุคคลบางกลุ่มในสังคมอาจได้รับการปกป้องคุ้มครองเป็นพิเศษตามกฎหมาย เพื่อคุ้มครองบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่างกฎหมายจึงกำหนดหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขบางอย่างเพื่อให้รัฐกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด งดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือส่งเสริมสนับสนุนแก่กลุ่มบุคคลเช่นว่านี้เป็นพิเศษ ซึ่งกลุ่มบุคคลนี้ได้แก่บุคคลที่มีลักษณะเฉพาะที่กฎหมายประสงค์จะปกป้องคุ้มครองเป็นพิเศษ (protected characteristics) (Canadian Centre for Diversity and Inclusion, 2018)

จากที่กล่าวในข้างต้นหนึ่งในลักษณะของบุคคลที่ปัจเจกบุคคลมีอยู่และติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดมาตามธรรมชาติ นั่นก็คือ เพศ (sex) ซึ่งเมื่อมนุษย์คลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกก็ย่อมมีอาการแสดงว่ายังมีชีวิตอยู่ เช่น ชีพจรเต้น หายใจ หรือเคลื่อนไหวร่างกาย ในขณะที่เฉพาะในมนุษย์ที่คลอดออกมาแล้วอยู่รอดเป็นทารกก็ย่อมมีเพศที่กำหนดตามธรรมชาติที่บ่งบอกลักษณะทางกายภาพของปัจเจกบุคคลที่แตกต่างกันออกไปและความแตกต่างลักษณะทางกายเช่นว่านี้ถูกกำหนดขึ้นมาโดยชีววิทยา โดยมีการใช้ลักษณะเพศทางสรีระมาเป็นฐานในการกำหนดความแตกต่างระหว่างเพศที่กำหนดตามธรรมชาติซึ่งบ่งบอกลักษณะทางกายภาพของปัจเจกบุคคลมาเป็นฐานในการกำหนดความแตกต่างดังกล่าว เช่น เพศชายมีอวัยวะเพศชาย (penis) และเพศหญิงมีอวัยวะเพศหญิง (vagina) เพศไม่เพียงเป็นตัวกำหนดบทบาทแต่ละเพศ (sex roles) ให้ปัจเจกบุคคลการ

ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของการเป็นมนุษย์ที่มีเพศนั้น ๆ หรือให้ปัจเจกบุคคลกระทำบางอย่างเป็นไปตามสิ่งที่เกิด และเป็นอยู่ตามบรรทัดฐานของกลไกร่างกายของเพศนั้น ๆ รวมทั้งอาจต้องยอมมีภาระรับผิดชอบที่จะต้องกระทำ หรือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกลไกร่างกายของเพศนั้น ๆ เช่น การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (adolescent pregnancy) และการคลอดปกติทางช่องคลอด (normal vaginal delivery) ทั้งนี้กฎหมายอาจกำหนดให้ บุคคลที่มีเพศที่กำเนิดตามธรรมชาติมีสิทธิหรือประโยชน์ที่กฎหมายให้ความคุ้มครองหรืออาจมีเสรีภาพที่จะ เลือกกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย (Budlender, 2005) เช่น การสมรสเป็น การตกลงระหว่างบุคคลสองคนที่มีเพศที่กำเนิดตามธรรมชาติที่ต่างกัน (opposite-sex marriage) (ชายหรือ หญิง) ตกลงกันว่าจะอยู่กินฉันสามีภริยาโดยการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายเพื่อกำหนดสถานะสามีภริยา ในทางตรงกันข้ามกฎหมาย (บางประเทศ) อาจไม่ได้กำหนดให้บุคคลที่มีเพศที่กำเนิดตามธรรมชาติมีสิทธิบาง ประการหรืออาจมีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น การสมรสเป็นการตกลงระหว่างบุคคลสอง คนที่มีเพศที่กำเนิดตามธรรมชาติที่เหมือนกัน (same-sex marriage) อาจไม่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตาม กฎหมาย (บางประเทศ) เป็นต้น

ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีเพศตามธรรมชาติอาจถูกกำหนดให้มีเพศภาวะ (gender) ที่ใช้จำแนก แยกความแตกต่างระหว่างเพศตามธรรมชาติให้เป็นชาย (masculine) และหญิง (feminine) ภายใต้ระบบ กฎหมาย รวมทั้งอาจถูกกำหนดให้มีเพศวิถี (sexuality) ภายใต้บรรทัดฐาน ระบบความเชื่อ ค่านิยม การ ดำเนินชีวิตและวิถีคิด ซึ่งสังคมอาจจัดกลุ่มหรือตีกรอบเพศวิถีเอาไว้ ปัจเจกบุคคลที่มีความเป็นหญิงความเป็น ชายที่ถูกกำหนดตามธรรมชาติหรือกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเลือกที่จะมีการแสดงออกทางเพศ (sexual orientation) ตามความคิดและการตัดสินใจของตน ย่อมอาจมีนิติสัมพันธ์กับรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ในฐานะที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐมีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ อาจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นการควบคุมบังคับให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือจัดทำบริการ สาธารณะอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมาย กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องใช้งบประมาณ (budgets) (Budlender, 2009)

เพื่อให้กิจกรรมสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและตอบสนองความต้องการของปัจเจกชนหรือ กลุ่มบุคคลที่มีความเป็นหญิงหรือความเป็นชายตามเพศกำเนิดหรือตามเพศประสงค์ของปัจเจกชนหรือกลุ่ม บุคคลนั้น ในการดำเนินกิจกรรมบริการสาธารณะของรัฐหรือการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดของหน่วยงานรัฐ รัฐ หรือหน่วยงานรัฐพึงต้องจัดทำหรือใช้งบประมาณของรัฐเท่าที่มีอยู่หรือเท่าที่ได้รับการจัดสรรเพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์กับประชาชน ตลอดจนการจัดทำหรือใช้งบประมาณจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและไม่ เลือกปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพียงเพราะเหตุแห่งความแตกต่างระหว่างเพศ นั้นหมายความว่า รัฐหรือหน่วยงานรัฐพึงจัดทำหรือใช้งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรหรือเท่าที่มีอยู่โดยไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็น ธรรมต่อปัจเจกชนหรือกลุ่มบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศ เพศภาวะ เพศวิถี ไม่ว่าปัจเจกชน หรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะเป็นบุคคลที่ไม่มีความหลากหลายทางเพศก็ดีหรือมีความหลากหลายทางเพศก็ตาม

ล้วนแล้วแต่ต้องไม่ถูกแบ่งแยก กีดกัน ไม่ยอมรับ จำกัดหรือทำให้เสียสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ๆ ทั้งในทางตรงหรือทางอ้อม เหตุนี้เองบางประเทศจึงได้มีการยอมรับและปรับใช้หลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย (Gender Responsive Budget หรือ GRBs) (United Nations Population Fund, 2006) และความแตกต่างด้านเพศมาเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดทำงบประมาณเพื่อให้เกิดการนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรภายในองค์กรของรัฐหรือทรัพยากรเพื่อบริการสาธารณะที่สามารถเอื้อประโยชน์หรือตอบสนองความต้องการของคนทุกเพศ ทั้งหญิงชายหรือบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงหรือบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่มักถูกปิดกั้นโอกาสบางอย่างในการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าว รวมทั้งหลายประเทศได้มีกิจกรรมในทางควบคุมวินัยการเงินการคลังหรือการใช้งบประมาณผ่านการวางหลักเกณฑ์เสริมสร้างธรรมาภิบาลงบประมาณ (budgetary governance) เอาไว้ในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำงบประมาณ (legal framework for budgeting) กฎหมายในลักษณะนี้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายทั้งกิจกรรมในทางควบคุมการจัดทำงบประมาณและกิจกรรมในการกำกับกระบวนการจัดทำงบประมาณลดความแตกต่างของความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (gender equality gaps) (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2018) บทความฉบับนี้จึงได้หยิบยกพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 (Canadian Gender Budgeting Act 2018) ในฐานะที่เป็นกฎหมายแม่บทในการส่งเสริมการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายของประเทศแคนาดา (Canada) มาทำการศึกษาวิเคราะห์ โดยกล่าวถึงการคำนึงถึงหลัก GRBs ในระบบกฎหมายแคนาดา (Canadian legal system) และการนำเอาหลัก GRBs มาบัญญัติเป็นกฎหมายแม่บทระดับชาติ (National Law) โดยมุ่งให้เกิดกระบวนการงบประมาณแผ่นดิน (budget process) ซึ่งไม่เพียงคำนึงถึงมิติทั่วไปเกี่ยวกับการจัดเตรียมงบประมาณ การอนุมัติงบประมาณ การบริหารงบประมาณ การติดตามและการประเมินผลเท่านั้น หากแต่กระบวนการงบประมาณแผ่นดินต้องคำนึงถึงมิติความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและความหลากหลายทางเพศในสังคมอีกด้วย ตลอดจนมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการนำเอาหลัก GRBs มาวางหลักเกณฑ์สำหรับเสริมสร้างธรรมาภิบาลงบประมาณในประเทศไทยที่คำนึงถึงมิติหญิงชายเป็นสำคัญ

ความหมายของการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย

ได้มีผู้กำหนดนิยามความหมายของการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เอาไว้ อาทิ United Nations Population Fund (UNFPA) และ United Nations Development Fund for Women (UNIFEM) ได้ร่วมกันกำหนดนิยามของ GRBs หมายถึง การจัดทำงบประมาณในทำนองที่สร้างความมั่นใจว่างบประมาณของรัฐและนโยบายด้านงบประมาณ รวมทั้งโครงการของรัฐที่ต้องมีการจัดทำงบประมาณจะต้องระบุความต้องการและประโยชน์ของปัจเจกบุคคล (needs and interests of individuals) ภายใต้ความหลากหลายของกลุ่มบุคคลที่อยู่ภายใต้สังคมเดียวกัน (different social groups) เหตุนี้เอง GRBs จึงมุ่งจัดการกับอคติที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างหญิงชาย ในขณะเดียวกันการจัดทำงบประมาณภายใต้

หลัก GRBs นั้นก็ยังคงมุ่งไปถึงมิติอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากความแตกต่างทางอายุ ภูมิภาค สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม ชนชั้นทางสังคม วรรณะและชาติพันธุ์ (United Nations Population Fund & United Nations Development Fund for Women, 2006)

Council of Europe ได้กล่าวว่า GRBs หมายถึง การประเมินงบประมาณด้วยการคำนึงถึงมิติทางเพศ (gender-based assessment of budgets) ในทุกขั้นตอนหรือกระบวนการของการจัดทำงบประมาณ รวมทั้งการวางหลักเกณฑ์การจัดเก็บรายได้และการระบุการใช้จ่ายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนความเสมอภาคระหว่างเพศ (Council of Europe, 2009)

Bureau for Gender Equality ได้กล่าวว่า GRBs ได้แก่ การจัดทำงบประมาณที่พิจารณาทั้งแง่มุมเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเพศ ในขั้นตอนของการจัดทำงบประมาณและนโยบายด้านงบประมาณโดยมีเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมสนับสนุนความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย การปฏิบัติตาม GRBs เกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณจะต้องไม่จำแนกแยกแยะข้อแตกต่างด้านอายุหรือวัย ระหว่างกลุ่มเด็กผู้หญิงและกลุ่มสตรีที่เป็นผู้ใหญ่เท่านั้น แต่จะต้องมองภาพรวมว่าการจัดทำงบประมาณจะต้องได้ประโยชน์หรือตอบสนองทั้งกลุ่มเด็กผู้หญิงและกลุ่มสตรีที่เป็นผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นเพศหญิง ซึ่งไม่ว่าในแง่ของการจัดเก็บรายได้และการระบุรายจ่ายก็ล้วนแล้วแต่เป็นสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศหญิงชายหรือสร้างความไม่เท่าเทียมระหว่างอายุของกลุ่มเด็กผู้หญิงและสตรี (Bureau for Gender Equality, 2003)

หากมีการกำหนดนิยามความหมาย (defining) ของการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ให้กลายมาเป็นมาตรฐานสากลที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่ควบคุมวินัยการเงินการคลังและงบประมาณทั่วโลกให้ความสำคัญและยึดถือปฏิบัติแล้ว นิยามความหมายเช่นนี้ก็ย่อมเป็นเกณฑ์สำคัญสำหรับเข้าใจกันโดยทั่วไปว่ากระบวนการงบประมาณเช่นใดที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ซึ่งบริบทในนิยามความหมายของการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายอาจถูกนำมาใช้เป็นหลักสำหรับเทียบว่ากระบวนการงบประมาณในรูปแบบใดมีกำหนดมาตรฐานการวางแผนคาดการณ์รายจ่ายของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่ต้องจ่าย ตามการวางแผนการใช้งบประมาณของรัฐหรือการคาดการณ์รายจ่ายที่ต้องจ่ายของหน่วยงานรัฐในทำนองที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการ (หรือประโยชน์) ของทั้งหญิงชาย (gender-responsive) กล่าวอีกนัยหนึ่งงบประมาณของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐได้ถูกนำมาสร้างโอกาสให้ทั้งหญิงชายในสังคม ทำให้ทั้งหญิงชายในสังคมมีโอกาสที่จะได้รับสิ่งที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการขั้นพื้นฐาน บทบาท ประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ภายใต้ความแตกต่างระหว่างหญิงชายอย่างเหมาะสมหรือไม่ รวมทั้งหญิงชายก็ย่อมสิทธิที่จะมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการสร้างโอกาสซึ่งจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและการส่งเสริมความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายในสังคมเพียงใด การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs อาจเป็นเพียงเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้หญิงชายที่มีเพศวิถีตามธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไปหรือหญิงชายที่ต้องอยู่ภายใต้กรอบเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีโอกาสที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค (gender equality) และเป็นธรรม (gender equity) โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสในการ

เข้าถึงทรัพยากร (resources) ที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐพึงจัดสรรเอาไว้บริการกับประชาชน การเปิดโอกาสที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมย่อมถือเป็นการให้โอกาสหรือสร้างโอกาสให้กับผู้ที่ถูกมองว่าด้อยโอกาสทางสังคมภายใต้เงื่อนไขของมิติร่างกายและสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น เด็กผู้หญิงมักด้อยโอกาสกว่าเด็กผู้ชาย ผู้หญิงมักด้อยโอกาสกว่าผู้ชาย การทำความเข้าใจในนิยามความหมายและบริบทของการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ย่อมเปิดมุมมองให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐคำนึงถึงการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชายและการเปิดโอกาสอย่างเป็นธรรมระหว่างหญิงชายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติเพียงเพราะความแตกต่างระหว่างเพศ (gender discrimination) ไม่ว่าความแตกต่างดังกล่าวจะเป็นความแตกต่างในเพศสรีระตามธรรมชาติก็ดีหรือความแตกต่างในมิติสังคมวัฒนธรรมก็ตาม อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่ากระบวนการงบประมาณจะสามารถทำให้หญิงชายมีความเท่าเทียมกันได้ในทุกมิติ และกระบวนการงบประมาณก็อาจไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายโดยตรง หากแต่กระบวนการงบประมาณอาจเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนรายจ่ายหรือคาดการณ์รายจ่ายเพื่อนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรหรือเพื่อกำหนดนโยบายจัดสรรทรัพยากร (resource policies) ในทำนองที่ส่งเสริมโอกาสให้ผู้ที่ถูกมองว่าด้อยโอกาสในสังคม

ความสำคัญของการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย

จากที่กล่าวมาในข้างต้นการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ไม่เพียงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐเล็งเห็นว่าบุคคลทุกคนที่อยู่ภายใต้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย (gender equality before the law) ก็พึงได้รับการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน ในขณะเดียวกันก็ยังสะท้อนได้ว่ารัฐให้ความสำคัญต่อการบริหารงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลที่มีความแตกต่างกันในเพศภาวะตามธรรมชาติและเพศวิถีตามบริบทของสังคมวัฒนธรรม ผ่านการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายและการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร แล้วนำทรัพยากรมาตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของทั้งหญิงและชายได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง กล่าวอีกนัยหนึ่งการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs อาจกลายมาเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการบริหารงานงบประมาณโดยพิจารณาทั้งในแง่ความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรขั้นพื้นฐานของหญิงชายและการจัดสรร (หรือจัดหา) ทรัพยากรมาตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของหญิงชายอย่างเท่าเทียมกัน (Fry, 2009) โดยไม่ใช้อำนาจหรือกำหนดกรอบวินัยการเงินการคลังในลักษณะที่เป็นการกีดกันหรือในทำนองที่เป็นการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อเพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษ อีกทั้งการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRB อาจถูกใช้เป็นหลักพื้นฐานสำคัญเพื่อควบคุมไม่ให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐใช้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดตามอำเภอใจ อันอาจส่งผลให้หรือกระทบต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของกลุ่มบุคคลที่มีเพศภาวะตามธรรมชาติหรือเพศวิถีในบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ในทางตรงข้ามการใช้งบประมาณในบางรูปแบบอันเอื้อประโยชน์ต่อ

เพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษโดยมุ่งลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศหรือส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรของคนทุกเพศย่อมเป็นสิ่งที่ยอมรับได้

การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs อาจกลายมาเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญในการบริหารงานงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาล (good governance) ที่ต้องนำเอากฎหมายเกี่ยวกับการเงิน การคลังและงบประมาณที่มีอยู่แล้วหรือพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการเงิน การคลังและงบประมาณขึ้นมาใหม่ให้ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรและสร้างความเป็นธรรมต่อหญิงและชาย (Downes, Nicol, & Trapp, 2017) โดยกฎหมายเช่นนี้พึงบรรจุหลักการสากลทางการเงิน การคลังและงบประมาณอันเป็นที่ยอมรับนับถือของหญิงชายในสังคม ทำนองเดียวกันหลักการสากลทางการเงิน การคลังและงบประมาณต้องเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีเพศภาวะตามธรรมชาติและเพศวิถีในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณหรือวงจรมติงบประมาณ พร้อมกับมีส่วนร่วมตัดสินใจเชิงนโยบายการเงินการคลังไม่ว่าจะเป็นการให้ความเห็น การจัดทำประชาพิจารณ์ การรับฟังความเห็นสาธารณะ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs

การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs อาจถูกนำมาใช้สร้างหลักเกณฑ์ที่เป็นแบบแผนเพื่อบังคับหรือกำหนดความประพฤติของผู้บริหารงบประมาณรายจ่าย ผู้ควบคุมงบประมาณ รวมทั้งผู้ประเมินผลและรายงานการใช้จ่ายงบประมาณในภาครัฐ เพื่อให้การจัดสรรงบประมาณของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐมีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้บุคคลทั้งที่มีลักษณะทางเพศที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและบุคคลที่แสดงออกทางเพศตามความปรารถนาของตนได้รับประโยชน์จากการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม นั่นหมายความว่าแนวคิดการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทท่ามกลางกระแสการสร้างนโยบายรัฐที่ตอบสนองต่อบุคคลทุกเพศ พร้อมกับต้องมีเครื่องมือสนับสนุนให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเพื่อการวิเคราะห์ อันนำมาซึ่งการกำหนดมาตรฐานจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐที่มุ่งเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ในการเสริมสร้างโอกาสและส่งเสริมความเสมอภาคในสังคมให้เป็นไปตามหลักสากล เหตุนี้เองบางประเทศจึงมีการขับเคลื่อนเรียกร้องให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐคำนึงถึงการให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงได้เรียกร้องให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐสร้างมาตรฐานการจัดทำงบประมาณของรัฐที่สนับสนุนให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้บุคคลทุกเพศได้ใช้หรือได้รับทรัพยากรโดยเท่าเทียม การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้นเมื่อการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ถูกกำหนดให้กลายเป็นข้อกำหนดขั้นต่ำ (minimum requirements) สำหรับการจัดทำงบประมาณในวงจรมติงบประมาณของบางประเทศ ซึ่งผลการนำหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs มาสร้างข้อกำหนดขั้นต่ำในบางประเทศย่อมนำไปสู่การสร้างข้อผูกพันที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดขั้นต่ำว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติ

หญิงชายหรือ GRBs ภายใต้กระบวนการจัดการงบประมาณหรือวงจรงบประมาณ โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งนอกจากจะมุ่งเน้นการวางแผนการใช้จ่ายเงินแผ่นดินและวางแผนการบริหารงานเงินคลังของภาครัฐให้เป็นไปตามข้อกำหนดขั้นต่ำแล้ว ก็ยังแทรกเกณฑ์มาตรฐานการจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เอาไว้ในการวางแผนไปอีกทางหนึ่ง

การจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เป็นเครื่องมือทางนโยบายสำหรับส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ (tool for gender equality) ซึ่งถูกนำมาใช้วิเคราะห์การก่อตัวนโยบาย (policy formation) การกำหนดนโยบาย (policy formulation) และการตัดสินใจนโยบาย (policy decision) อยู่บนฐานความคิดของมิติหญิงชายในทำนองที่เปิดโอกาสให้หญิงชายได้เข้าถึงบริการสาธารณะหรือทรัพยากรที่รัฐจัดมาให้ โดยปราศจากการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติต่อเพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษ ทั้งนี้การจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านการเข้าถึงบริการสาธารณะและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปสู่หญิงชายอย่างเท่าเทียม เพราะทั้งการจัดทำงบประมาณและการบริหารงบประมาณโดยฝ่ายปกครองและการอนุมัติงบประมาณโดยฝ่ายนิติบัญญัติต้องมีการวิเคราะห์ว่างบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาเพื่อขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ (หรือโครงการของรัฐ) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการต่อทั้งหญิงชายหรือไม่ เช่น งบประมาณที่จัดสรรให้กับกลุ่มเป้าหมายทั้งหญิงชายเพื่อส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย (expenditure for gender equality) รวมทั้งการจัดทำงบประมาณและการบริหารงบประมาณโดยฝ่ายปกครองและการอนุมัติงบประมาณโดยฝ่ายนิติบัญญัติอาจเป็นไปเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสำหรับลดความเหลื่อมล้ำในทำนองที่ส่งเสริมโอกาสให้เพศหนึ่งเพศใดสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะหรือได้รับทรัพยากรทัดเทียมกับอีกเพศหนึ่ง เช่น งบประมาณที่จัดสรรให้กับกลุ่มเป้าหมายเด็กผู้หญิงและสตรีเป็นการเฉพาะ (expenditure specifically targeted to women and girls) เพื่อสร้างโอกาสหรือส่งเสริมให้เด็กผู้หญิงและสตรีทัดเทียมกับเด็กผู้ชายและบุรุษ เป็นต้น

การจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายการคลังของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ที่มักใช้ควบคู่ไปนโยบายการส่งเสริมความเสมอภาคกับนโยบายลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเสมอ นั่นหมายความว่าหลักความเสมอภาคเป็นพื้นฐานสำคัญอันเป็นบ่อเกิดแห่งการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ที่มุ่งเน้นให้รัฐกำหนดนโยบายทางด้านรายจ่ายของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ อันกำหนดให้มีการใช้จ่ายของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐในแต่ละปี (งบประมาณรายจ่ายในแต่ละปีงบประมาณหรืองบประมาณประจำปี) โดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐวางแผนและกำหนดการใช้จ่ายของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐเอาไว้ล่วงหน้าเพื่อให้การใช้จ่ายต่าง ๆ นั้น ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ชายและหญิงสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงหรือให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ชายหรือหญิงเพศหนึ่งเพศใดสามารถใช้ประโยชน์ได้ ในทำนองที่ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรบางอย่างอันนำไปสู่ส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ เหตุนี้การจัดทำงานงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs จึงต้องอยู่ภายใต้หลักความเสมอภาคที่ยอมรับนับถือว่าเพศหญิงและเพศชายตามธรรมชาติหรือเพศหญิงและเพศชายที่ถูกกำหนดโดยเพศภาวะหรือเพศวิถีต่าง

ก็มีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย ซึ่งรัฐหรือหน่วยงานรัฐไม่พึงจัดทำงบประมาณในทำนองที่ไม่ส่งเสริมสนับสนุนหรือปิดกั้นไม่ให้เพศหนึ่งเพศใดสามารถเข้าถึงบริการสาธารณะหรือได้รับทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทั้งนี้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐต้องไม่จัดสรรงบประมาณในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม (distributive injustice) ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส (opportunity inequality) ในเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะที่มีเหมาะสมสอดคล้องกับทั้งเพศหญิงและเพศชายหรือจำเป็นต่อเพศหญิงหรือเพศชายเพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษ การสร้างความเหลื่อมล้ำเช่นนี้เสมือนหนึ่งว่ารัฐหรือหน่วยงานของรัฐได้บริหารงบประมาณในทำนองที่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติทางอ้อมโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในมิติเพศหญิงชาย รวมทั้งความแตกต่างในมิติเพศภาวะและเพศวิถี แม้ว่าแท้จริงแล้วการจัดทำงบประมาณของรัฐหรือหน่วยงานรัฐต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานกฎหมายการเงินการคลังของรัฐที่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือที่มิได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สอดคล้องอยู่ในระบบวินัยการเงินการคลังและการบริหารงบประมาณของรัฐ เช่น หลักความยินยอมหรืออำนาจในการอนุมัติเงินงบประมาณแผ่นดิน (authoritativeness) หลักรายจ่ายต้องมีลักษณะเฉพาะเจาะจง (specificity) หลักความเป็นเอกภาพของงบประมาณ (unity) แต่การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ไม่ใช่หลักการพื้นฐานกฎหมายการเงินการคลังของรัฐโดยแต่อย่างใด หากเป็นเพียงหลักการพื้นฐานสำคัญเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้รัฐหรือหน่วยงานของระบุนายการหรือกำหนดแผนงานที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐนำเงินไปใช้จ่ายโดยต้องคำนึงถึงมิติหญิงชายเท่านั้น

พระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 ของประเทศแคนาดา

จากที่กล่าวมาข้างต้นองค์กรระหว่างประเทศที่สำคัญได้ให้ข้อเสนอแนะสำคัญหลายประการแก่ประเทศต่าง ๆ สำหรับนำแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ให้ไปสู่การปฏิบัติ โดยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs อาจถูกนำมาใช้ในการดำเนินการด้านงบประมาณตั้งแต่การยื่นคำขอตั้งงบประมาณรายจ่ายของหน่วยรับงบประมาณ การติดตามและประเมินผลโครงการ ไปจนถึงการวิเคราะห์ผลกระทบด้านงบประมาณของโครงการซึ่งจะทำให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐสามารถบริหารและควบคุมงบประมาณเพื่อปฏิบัติการให้ตอบสนองต่อการเสริมสร้างโอกาสให้แก่หญิงชายอย่างเท่าเทียม ตามลักษณะของบทบาท หน้าที่และภารกิจการบริหารโครงการหรือปฏิบัติการเพื่อจัดทำบริการสาธารณะด้านต่าง ๆ ภายใต้ฐานแนวคิดเช่นนี้รัฐบาลบางประเทศได้นำแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs มาสร้างเป็นกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนการจัดทำงบประมาณเพื่อระบุให้การวางแผนงบประมาณและการจัดทำงบประมาณเพื่อให้ได้มาซึ่งแผนงานที่ต้นทุนที่จะต้องใช้จ่ายและต้นทุนที่จะนำไปลงทุนในโครงการต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมสนับสนุนให้ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย นั้นหมายความว่า การจัดทำงบประมาณต้องมี

กระบวนการที่แน่นอนอันสะท้อนต้นทุนที่รัฐหรือหน่วยงานของรัฐจะต้องใช้จ่ายหรือตัดสินใจดำเนินการลงทุนโครงการต่าง ๆ ในอนาคตจะถูกใช้ลดความเหลื่อมล้ำในโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตหรือบริการสาธารณะที่จัดทำขึ้นโดยรัฐได้หรือไม่ อันอยู่บนพื้นฐานของความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในมิติหญิงชาย ประเทศแคนาดา (Canada) เป็นประเทศหนึ่งที่มีการนำเอาแนวคิดว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs มาบรรจุเอาไว้ในกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการกำหนดมาตรฐานและวางหลักเกณฑ์การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย เหตุผลที่มีกฎหมายเช่นว่านั้นก็เพราะสังคมแคนาดาประกอบด้วยสังคมที่มีหญิงชายผู้ซึ่งมีอิสระตามธรรมชาติหรือมีอิสระตามความต้องการของตน รวมไปถึงหญิงชายที่มีเพศสภาพและเพศวิถีของตน เหตุนี้เองจึงเป็นที่มาของการจัดทำกฎหมายแม่บทว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย อันเป็นเครื่องมือลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของหญิงชายและสร้างความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายในโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณะที่จัดทำโดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ กฎหมายแม่บทฉบับนี้เป็นกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติที่มีชื่อเรียกว่าพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 (S.C. 2018, c. 27, s. 314) (Government of Canada, 2018) ทั้งนี้เมื่อการส่งเสริมสนับสนุนสิทธิเสรีภาพในมิติหญิงชายเป็นเรื่องพื้นฐานที่มีความซับซ้อน เพื่อแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดทำงบประมาณ เพื่อไม่ให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐใช้งบประมาณในทำนองที่เป็นการประมาณการรายรับรายจ่ายและการแสวงหารายได้ที่อาจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ (inequality) หรืออาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ (discrimination) ระหว่างหญิงชายที่อยู่ในสังคม อีกทั้งกฎหมายแม่บทเช่นว่านี้ยังกำหนดกรอบการเงินการคลังที่นำไปสู่การจัดสรรงบประมาณเพื่อสอดคล้องกับแผนงานจัดสรรทรัพยากรหรือโครงการจัดทำบริการสาธารณะที่คำนึงถึงทั้งกลุ่มผู้หญิง (เด็กผู้หญิงและสตรี) และกลุ่มผู้ชาย (เด็กผู้ชายและบุรุษ) ที่อยู่รวมกัน

พระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 มีจุดเริ่มต้นในปี 2016 ที่รัฐบาลแคนาดาสร้างความตระหนักถึงความเสมอภาคระหว่างเพศหญิงชาย พร้อมกับให้คำมั่นต่อสาธารณชน (Public Commitment) ว่าจะดำเนินกระบวนการวิเคราะห์งบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย (Gender Budgeting Analysis) เพื่อพิจารณา ศึกษาและประเมินการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อดำเนินนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ ว่าสามารถใช้จ่ายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตหรือเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสาธารณะได้หรือไม่ ซึ่งในปี 2017 รัฐบาลแคนาดาได้จัดทำคำแถลงประเมินงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายเป็นครั้งแรก (First Gender Budget Statement) ควบคู่ไปกับการจัดทำข้อมูลที่แสดงให้เห็นผลกระทบของมาตรการการคลังด้านการใช้จ่ายภาครัฐในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มประชากรที่หลากหลาย (information on the impact of current budget measures on diverse populations) ผ่านการจัดทำการวิเคราะห์งบประมาณที่คำนึงถึงมิติด้านเพศเป็นพิเศษ (Gender-Based Analysis Plus หรือ GBA+) ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดปัจจัย (factors) ในการตัดสินใจเชิงนโยบาย

และพิจารณานโยบายไปปฏิบัติในมิติการงบประมาณควบคู่ไปกับมิติด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมิติหญิงชาย (Government of Canada, 2017) เช่น ชชาติพันธุ์ (ethnicity) อายุ (age) รายได้ (income) และเพศวิถี (sexual orientation) เป็นต้น

จนมาถึงปี 2018 รัฐบาลแคนาดาได้เล็งเห็นความสำคัญของการส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศและการจัดทำงบประมาณเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กัน เพราะการจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว (long-term economic success) นั้น ย่อมเกิดขึ้นมาจากการร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในสังคมทั้งที่เป็นเด็กและเยาวชนที่กำลังจะก้าวขึ้นมาเป็นวัยแรงงานในอนาคต ผู้คนในสังคมที่เป็นวัยทำงานใช้แรงงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจ รวมทั้งผู้เกษียณอายุที่ทำงานจนสิ้นกำหนดเวลาทำงานแล้ว ปัจจัยประการหนึ่งที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการสร้างความร่วมมือร่วมใจเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจระยะยาวของประเทศแคนาดานั้นก็คือรัฐบาลแคนาดาได้พยายามสร้างนโยบายและวางมาตรการการบริหารการเงินการคลังภาครัฐส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดสังคมที่ผู้คนอยู่ร่วมกันได้ (inclusive society) ดังนั้นการสร้างนโยบายและวางมาตรการการบริหารการเงินการคลังภาครัฐของประเทศแคนาดาจึงมุ่งให้คนทุกเพศ (all genders) ได้ส่งเสริมโอกาสให้ประชาชนหันมาใช้ความสามารถและศักยภาพที่ตนมีอยู่ เข้ามามีส่วนร่วม (contribute) ใช้ชีวิตในสังคมแคนาดาและพัฒนาขับเคลื่อนเศรษฐกิจแคนาดาต่อไปในอนาคต โดยไม่ให้ปัจจัยความแตกต่างหรือความหลากหลายทางเพศมาเป็นอุปสรรค ในทำนองเดียวกันการวางระบบการจัดเก็บภาษี (taxation) ก็ต้องไม่สร้างภาระให้กับประชาชนเพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษหรือก็ต้องไม่สร้างอุปสรรคบางอย่างในการเข้าถึงทรัพยากรที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิตประจำวันทั่วไปของเพศหนึ่งเพศใดเป็นพิเศษ (อุปสรรคเช่นนี้อาจนำไปสู่การสร้าง ความเหลื่อมล้ำในสังคม (inequality in society) ในเวลาต่อมา) โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดเก็บภาษีผ้าอนามัย (tampon tax) ที่อาจสร้างภาระให้กับผู้มีเพศกำเนิดตามธรรมชาติเป็นเพศหญิงซึ่งอยู่ในวัยที่มีประจำเดือน ด้วยเหตุว่าเพศหญิงต้องรับภาระภาษีทางอ้อมโดยที่ผู้ผลิตผ้าอนามัยเรียกเก็บภาษีมูลค่าเพิ่ม (Value Added Tax หรือ VAT) จากประชาชนเพศหญิงที่ซื้อผ้าอนามัยมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยบวกไปกับราคาของผ้าอนามัยที่วางจำหน่ายในท้องตลาด เป็นต้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลแคนาดาจึงได้ตราพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 ขึ้น ให้เป็นเครื่องมือนำไปสู่การสร้างมาตรฐานการตัดสินใจด้านงบประมาณ (budgetary decisions) ในทำนองที่ว่า การใช้จ่ายเงินของรัฐบาลแคนาดา (หรือหน่วยงานของรัฐแคนาดา) ต้องคำนึงถึงผลกระทบจากมิติเพศและความหลากหลาย (gender and diversity) (Condition féminine Canada, 2020) ในทำนองเดียวกันการจัดหารายรับโดยรัฐบาลแคนาดาก็ต้องให้เพียงพอกับการใช้จ่ายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตหรือการเข้าถึงบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานของผู้คนที่อยู่ในสังคม อีกทั้งให้เป็นเกณฑ์ทั่วไปอันวางหลักสำหรับรวบรวม วิเคราะห์และประมวลข้อมูลเกี่ยวกับเพศและความหลากหลาย (gender and diversity information) ที่จำเป็นต่อการตัดสินใจด้านงบประมาณและหลักสำหรับการตัดสินใจเชิง

นโยบายด้านงบประมาณโดยคำนึงถึงหลักฐาน (evidence-based decision-making) เกี่ยวกับเพศและความหลากหลายในสังคมแคนาดา

พระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 เป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารในการใช้อำนาจบริหารจัดการงบประมาณการเงินการคลังในลักษณะที่ไม่สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศหญิงชายและกำกับกระบวนการจัดทำงบประมาณในขั้นตอนต่าง ๆ ที่นำไปสู่การใช้จ่ายงบประมาณของรัฐในการขับเคลื่อนนโยบายหรือดำเนินโครงการของรัฐที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีสาระสำคัญ 3 ประการดังต่อไปนี้ (Condition féminine Canada, 2020) (1) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (Minister of Finance) ต้องมีหน้าที่ในการนำเสนอแผนงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ (budget plan) ต่อรัฐสภาแคนาดา (House of Parliament) ภายในระยะเวลา 30 วันก่อนรัฐสภาจะพิจารณาให้ความเห็นชอบต่อแผนงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ แผนงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณต้องระบุรายละเอียดมาตรการด้านการงบประมาณต่าง ๆ (budget measures) ตามหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs พร้อมกับอาจแนบเอกสารรายงานประเมินผลกระทบที่คำนึงถึงมิติเพศและความหลากหลายในรายละเอียดมาตรการด้านการงบประมาณ (Report on the impacts in terms of gender and diversity of all new budget measures described in the plan) มาเสนอต่อรัฐสภาเพิ่มเติม ในกรณีที่แผนงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณไม่ได้กล่าวถึงหรือบรรจุเนื้อหาการประเมินผลกระทบที่คำนึงถึงมิติเพศและความหลากหลายเอาไว้ด้วย (2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีหน้าที่จัดทำวิเคราะห์สาธารณะว่ามาตรการจูงใจทางภาษีอากรที่ดำเนินในแต่ละปีงบประมาณนั้นก่อให้เกิดผลกระทบที่ในมิติเพศและความหลากหลายอย่างไรบ้าง (public analysis of impacts in terms of gender and diversity of the tax expenditures) เช่น การยกเว้นภาษี (tax exemptions) เป็นการยกเว้นให้แก่เพศหนึ่งเพศใดหรือไม่ การอนุญาตให้หักค่าใช้จ่าย (deduction) ได้มีการอนุญาตให้เพศหนึ่งเพศใดได้รับการหักค่าใช้จ่ายได้มากกว่าจำนวนค่าใช้จ่ายจริงมากกว่าอีกเพศหนึ่งหรือเพศอื่นหรือไม่ รวมทั้งการเครดิตภาษี (credits) ได้มุ่งบรรเทาภาระทางภาษีแก่เพศหนึ่งเพศใดหรือไม่ (3) ประธานคณะกรรมการการคลังแคนาดา (President of the Treasury Board) มีหน้าที่จัดทำวิเคราะห์ว่าโปรแกรมการใช้จ่ายของรัฐบาลแคนาดาในแต่ละปีงบประมาณนั้นก่อให้เกิดผลกระทบที่ในมิติเพศและความหลากหลายอย่างไรบ้าง (public analysis of impacts in terms of gender and diversity of the existing Government of Canada expenditure programs) ภายใต้คำแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

จากที่กล่าวมาในข้างต้นรัฐบาลแคนาดาได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำในมิติหญิงชายและความหลากหลายของผู้คนในสังคม อันนำไปสู่การตัดสินใจเลือกนำเอาหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs มาบรรจุเอาไว้ในพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 เพื่อให้ฝ่ายบริหารได้บริหารงบประมาณเพื่อกระจายจัดสรรทรัพยากรที่เป็นต่อการดำรงชีวิตของหญิงชายและให้ฝ่ายปกครองได้จัดทำบริการสาธารณะที่มุ่งตอบสนองต่อทั้งหญิง

ชายที่อยู่ในสังคมแคนาดา อีกทั้งรัฐบาลแคนาดายังมุ่งเน้นนโยบายว่าด้วยการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย (Gender Budgeting Policy) ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้ไปปฏิบัติในทำนองที่กำหนดให้การจัดทำและพัฒนาโครงการต่าง ๆ ในประเทศไทย ต้องมีการวิเคราะห์ (analyse) มาตรการด้านการงบประมาณกับโปรแกรมการใช้จ่ายของรัฐบาล ควบคู่ไปกับจัดทำรายงาน (Report) เกี่ยวกับมาตรการมุ่งใจทางภาษีอากรที่เกิดขึ้นใหม่ การนำนโยบายไปปฏิบัติ (implementation of policy) เช่นว่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลแคนาดามุ่งนำหลักการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติอันมีเป้าหมายไปสู่การกำหนดกรอบกำกับดูแลและบริหารด้านการคลังและงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายและความหลากหลายในสังคมแคนาดา อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลแคนาดาหวังที่จะลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย สร้างคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มเด็กผู้หญิงและสตรีให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรจำเป็นขั้นพื้นฐานและสามารถใช้บริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตไปได้ ซึ่งพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 เปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือทางนโยบายที่กำหนดมาตรฐานให้ฝ่ายบริหารดำเนินการในการบริหารการคลังและงบประมาณที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย รวมไปถึงฝ่ายปกครองสามารถดำเนินการจัดการงบประมาณของตนเองเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อนึ่งพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 ยังมุ่งแก้ปัญหาอคติทางเพศในระบบภาษี (gender bias in tax systems) อันเนื่องมาจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและความเชื่อแบบเหมารวมในเรื่องเพศ (gender stereotype) ที่นำไปสู่การจัดสรรงบประมาณ (Scott, 2019) การใช้จ่ายงบประมาณและการจัดเก็บรายได้ของรัฐในลักษณะที่ทำให้หญิงหรือชายเพศหนึ่งเพศใดขาดโอกาสหรือด้อยโอกาสในการเข้าถึงสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตหรือในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่รัฐพึงจัดให้บริการอย่างเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เช่น การจัดสรรและการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบางส่วนมุ่งตอบสนองต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว (single parents) ที่ครอบครัวดังกล่าวมีเฉพาะแม่เพศหญิงที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพังเท่านั้น หากแต่การจัดสรรและการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบางส่วนกลับไม่ได้มุ่งตอบสนองต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ที่ครอบครัวดังกล่าวมีเฉพาะพ่อเพศชายที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง (Macdonald, 2019) เป็นต้น

ประเทศแคนาดาไม่เพียงวางหลักเกณฑ์การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ในพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ภายหลังจากที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มีผลบังคับใช้ รัฐบาลแคนาดายังได้สร้างตัวชี้วัดสำคัญมาตรวจติดตามผลลัพธ์ (Gender Results Framework indicators) สำหรับติดตามผลกระทบหรือผลที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการจัดเก็บรายได้และการใช้จ่ายของรัฐให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ Canadian Gender Budgeting Act 2018 อีกทั้งกระทรวงการคลังแคนาดา (Ministry of Finance Canada) อาจสร้างกระบวนการติดตามผลกระทบหรือผลที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการจัดเก็บรายได้และการใช้จ่ายของรัฐตามตัวชี้วัดสำคัญที่ได้กำหนดขึ้น รวมไปถึงอาจจะบุนสาระสำคัญของตัวชี้วัดสำคัญดังกล่าวในแถลงนโยบายด้านความเสมอภาคระหว่างเพศของรัฐบาลแคนาดา (Gender Equality Statement) ประกอบกับกระทรวงการคลังยังอาจร่วมมือกับกรมกิจการสตรีและความเสมอภาคทางเพศแคนาดา (Department for Women and Gender

Equality) ในการนำเอาหลักการตามพระราชบัญญัติการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย ค.ศ. 2018 ดังกล่าวไปปฏิบัติเพื่อให้รัฐบาลกลางแคนาดากับทุกรัฐ (provinces) และ 3 ดินแดน (territories) ในประเทศ แคนาดานำหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ไปปฏิบัติอย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ (Condition féminine Canada, 2020) สำหรับโครงการระดับประเทศ (federal programs) ที่รัฐบาลกลางแคนาดาได้ดำเนินโครงการไปโดยนำหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมาปฏิบัติ (Government of Canada, 2021) เช่น โครงการการศึกษาสำหรับชนพื้นเมืองดั้งเดิม (Education Program for Indigenous populations) โครงการนโยบายอาหาร (Food Policy for Canada) และโครงการสนับสนุนการเรียนรู้ทักษะและเทคโนโลยีสำหรับประชากรกลุ่มวัยเรียน (CanCode) โครงการเหล่านี้มีการจัดทำงบประมาณเพื่อสร้างโอกาสให้กับกลุ่มคนที่ถูกมองว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (บางตำราอาจเรียกว่าคนชายขอบ (marginal people)) เป้าหมายของการจัดสรรและการใช้งานงบประมาณนำไปสู่การเข้าถึงทรัพยากร บริการสาธารณะและสวัสดิการของรัฐได้อย่างเท่าเทียม

สรุป

แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยไม่ได้นำหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs มาบรรจุเอาไว้ในกฎหมายไทยก็ตาม แต่ก็ได้มีความพยายามในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs (สถาบันพระปกเกล้า, 2561) และความพยายามในการชี้ให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs สำหรับใช้เป็นเครื่องมือการขับเคลื่อนไปสู่การจัดสรรและการใช้งบประมาณนำไปสู่การเข้าถึงทรัพยากร บริการสาธารณะและสวัสดิการของรัฐได้อย่างเท่าเทียม (ภาควิชา ฤกษ์เมธ, 2560)การจัดทำงบประมาณกับกระบวนการงบประมาณที่เน้นเป้าหมายไปในแนวทางเสริมสร้างโอกาสและส่งเสริมความเท่าเทียมความยั่งยืน ไม่จัดสรรหรือใช้งบประมาณของรัฐในลักษณะที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการเข้าถึงบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานหรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ย่อมเป็นการลดความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชายอย่างยั่งยืนในหลากหลายด้าน เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้และค่าครองชีพ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรขั้นพื้นฐานและความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานซึ่งไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายเพศหนึ่งเพศใดก็ไม่ควรจะต้องแบกรับความเหลื่อมล้ำเอาไว้ ในขณะเดียวกันกฎหมายที่บรรจุหลักการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชายหรือ GRBs เอาไว้จึงมีบทบาทสำคัญในสังคม กล่าวคือกฎหมายอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขจัดความไม่เสมอภาคระหว่างเพศที่ยังคงอยู่ในสังคมไทย ด้วยการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐได้ปฏิบัติตามเพื่อจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย รวมไปถึงการกำหนดกลไกด้านงบประมาณอื่น ๆ ที่คำนึงถึงมิติหรือบริบทที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมิติหญิงชายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม

บรรณานุกรม

- Budlender, D. (2005). *UNDP Manual on Gender Responsive Budgeting*. Bratislava: United Nations Development Programme Regional Centre for Europe and the CIS.
- Budlender, D. (2009). *Integrating Gender Responsive Budgeting into the Aid Effectiveness Agenda: Ten Country Overview Report*. New York, NY: United Nations Development Fund for Women.
- Bureau for Gender Equality. (2003). *Overview of Gender-responsive Budget Initiatives*. Genève: International Labour Organization's Bureau for Gender Equality.
- Canadian Centre for Diversity and Inclusion. (2018). *Overview of Human Rights Codes by Province and Territory in Canada*. Toronto, ON: Canadian Centre for Diversity and Inclusion.
- Canadian International Development Agency. (1999). *CIDA's Policy on Gender Equality*. Hull, Quebec: Canadian International Development Agency.
- Clément, D., Silver, W., & Trottier, D. (2012). *The Evolution of Human Rights in Canada*. Gatineau, Quebec: Minister of Public Works and Government Services.
- Condition féminine Canada. (2020). Gender based budgeting. Retrieved September 18, 2021, from <https://cfc-swc.gc.ca/trans/briefing-information/transition/2019/tab4-en.html>
- Council of Europe. (2009). *Gender budgeting: Practical implementation: Handbook*. Strasbourg Cedex: Council of Europe.
- Downes, R., Nicol, S., & Trapp, L. von. (2017). *Gender budgeting in OECD countries*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2018). *Gender-Responsive Budgeting in Asia and the Pacific: Key Concepts and Good Practices*. Bangkok: United Nations.
- Fry, H. (2009). *Towards Gender Responsive Budgeting: Rising to the Challenge of Achieving Gender Equality*. Ottawa: House of Commons Canada.
- Government of Canada. (2018). Consolidated federal laws of Canada, Canadian Gender Budgeting Act. Retrieved September 18, 2021, from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-17.2/FullText.html>
- Government of Canada. (2021). Gender and diversity: Impacts of programs. Retrieved September 18, 2021, from <https://www.canada.ca/en/government/system/transparency/gender-diversity-impacts-programs.html>.

- Government of Canada. (2017). Budget 2017: Chapter 5 - Equal Opportunity: Budget 2017's Gender Statement. Retrieved September 18, 2021, from <https://www.budget.gc.ca/2017/docs/plan/chap-05-en.html>.
- Macdonald, D. (2019). *Are Tax Loopholes Sexist? The Gender Distribution of Federal Tax Expenditures*. Ottawa, ON: Canadian Centre for Policy Alternatives.
- Scott, K. (2019). *The promise and reality of gender budgeting: We need fiscal policies and budgetary processes to work together if we are going to close the gap for women living in Canada*. Retrieved September 18, 2021, from <https://www.policyalternatives.ca/publications/monitor/promise-and-reality-gender-budgeting>.
- United Nations Population Fund. (2006). *Gender Responsive Budgeting in Practice: A Training Manual*. New York, NY: United Nations Population Fund.
- United Nations Population Fund & United Nations Development Fund for Women. (2006). *Gender Responsive Budgeting and Women's Reproductive Rights: A Resource Pack*. New York, NY: New United Nations Development Fund for Women.
- ภาคภูมิ ฤกษ์เมธ. (2560). งบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย (Gender Responsive Budgeting): เครื่องมือในการขับเคลื่อนความเท่าเทียมในการบริหารการพัฒนา. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์*, 15(1), 61–81.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2561). *เสมอภาคสร้างได้ (การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติหญิงชาย Gender Responsive Budgeting: GRB)*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.